

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Светлана Янакиева,

(Институт за балканистика с Център по тракология при БАН),

по конкурс за заемане на академичната длъжност доцент

по научно направление 2.1. Филология (Общо езикознание, Палеобалкански езици),
обявен в Държавен вестник, бр. 31/ 18.04.2017 г. от СУ „Св. Климент Охридски”

В обявения конкурс участва един кандидат, Албена Найденова Мирчева-Жечкова. Тя отговаря на изискванията за участие в конкурса по чл. 29 на ЗРАСРБ и чл. 60–61 от Правилника за прилагането му, като е придобила образователната и научна степен „доктор” (2006 г.) и има необходимия трудов стаж като главен асистент по общо, индоевропейско и балканско езикознание. Публикациите на кандидатката в областта на сравнителното и палеобалканското езикознание, на етимологията и античната ономастика на Балканския полуостров отговарят на тематиката на конкурса.

За участие в конкурса гл. ас. д-р Албена Мирчева е представила една книга, осем статии и три рецензии, публикувани след получаването на докторската степен, които подлежат на рецензиране. Научната продукция не е голяма.

Книгата *Увод в палеобалканистиката* е основен за конкурса труд. Заглавието сполучливо отразява обзорния характер на работата и целта ѝ, както е формулирана от авторката – да даде осъвременена представа за най-важните характеристики на отделните палеобалкански езици. Тази цел е свързана и с преподаването от нея на съответната дисциплина в специалността „Балканистика”. В този смисъл това е една навременна публикация, тъй като са изминали вече четири десетилетия от излизането от печат на монографиите на В. Георгиев „Траките и техният език“, на Р. Катичич „Ancient Languages of the Balkans” и на В. П. Нерознак „Палеобалканские языки”, време, в което са натрупани както много нови изследвания, така и новопубликуван езиков материал. Д-р Мирчева познава изследванията, което личи от текста и от библиографския списък, но работи с тях неравномерно, опирайки се в най-голяма степен на труда на академик Владимир Георгиев.

Книгата се състои от увод, една въвеждаща в проблематиката част, десет части, посветени на тракийския език, шест – на другите палеобалкански езици и заключение. Във въвеждащата част са очертани източниците за изучаване на изследваните езици, някои специфични проблеми при изучаването на реликтни езици въобще и са изброени основни досегашни изследвания. Има една неточност при скицирането на източниците – ономастичният материал е определен като отделен източник наред с античните автори и епиграфските паметници, докато целият ономастичен материал всъщност се съдържа в тези два вида източници, а не е отделен източник.

В началото на темите за отделните езици има кратко очертаване на етногеографската ситуация с основните според изследванията заемани от съответните носители на езиците ареали, предполагаеми миграции и други данни (тук изразът „видове племена” е неуместен). Тази информация е полезна, като се има предвид, че книгата е предназначена предимно за студенти.

Първите две части са посветени на езиковата ситуация в южната част на Балканския полуостров. Предгръцкият субстрат е представен като пелазгийски език в съответствие с названието, дадено му от В. Георгиев. Има добър преглед на различните теории за предгръцкия субстрат. Мисля, че тук твърдението за съществуване на „тракийска теза” (с. 36-37) е пресилено. От думите на двамата цитирани автори според мен изобщо не следва, че те схващат тракийски и пелазгийски като диалекти на един и същ език. Л. Гиндин (1981: 5 - посоченото от А. Мирчева място) говори за генетична близост на двата езика, без да уточнява степента на родство. Неговата теза по-скоро може да се нарече смесена, тъй като той допуска и хето-лувийски компонент на субстрата (това допускане правилно е отбелязано от авторката малко по-долу на същата страница). Д. Дечев казва, че „ако вокализъмът и консонантизмът на отделни гръцки думи показва тракийски характер, то не е необходимо той да се приписва директно на тракийския” и се позовава на В. Георгиев за определени установени от него характеристики на пелазгийския, които са общи с тракийския (Detschew 1960: 202). При изложението на палеобалканската хипотеза на Ю. Откупшчиков неточно е твърдението, че според него при хетерогенния характер на субстрата най-важен е карийският език. Всъщност авторът равнопоставя траки, фриги, македони и кари като носители на предгръцкия субстрат (Откупшчиков 1988: 37). Неточно е и посочването, че пелазгийският престава да съществува в края на II хил. пр.Хр. Според Херодот дори и по негово време на този език са говорели жителите на някои градове (Hdt. 1, 57).

Основните черти на пелазгийския са изложени според изследването на В. Георгиев, като са дадени и някои топоними с характерните суфикси -ss- и -nth-, както и нарицателни със субстратен произход в старогръцки език. Разбира се в книга с такъв характер не е необходимо да се приведат всички такива топоними и апелативи, но би било добре да се посочи, че техният брой всъщност е много по-голям.

Следващата малка част информира за крито-микенската писменост и езика на линеар Б. Подчертано е огромното значение на дешифрирането му за индоевропейското езикознание и в този смисъл текстът е полезен.

Централно място в книгата заема темата за тракийския език, което е правилно както поради средищното му място, така и поради значителния езиков материал и разположението му предимно в днешните български земи. Основен принос в тази тема е включването в изследователското поле на тракийския език на ларингалната теория, което се вижда най-добре в параграфа, посветен на отраженито на и.е. ларингали и този за тракийските глоси. Спорни моменти в тези теми от моя гледна точка представляват случаите, в които изводите са направени само въз основа на етимологии на собствени имена, които са с ниска степен на надеждност. Това е слабост на целия труд, която се дължи на следване на традицията от XIX и XX век въпреки редицата критики към нея в по-стари и по-нови изследвания, които са игнорирани. Същото важи и за етимологиите на личните имена и топонимите, както и за голяма част от извежданите черти на историческата фонетика на тракийския език, когато се базират също само на ономастичен материал. Редно е в такива случаи да се подчертава хипотетичният характер на изводите.

Незадоволителна е частта „Тракийски пантеон”. Тракийският пантеон е проблем на историята на тракийската религия и тук би трябвало да остане само подзаглавието „Тракийски имена и епитети на богове”. Отново виждаме влиянието на В. Георгиев – това е заглавието на съответната част в книгата му и пак оттам са наследени и необосновани опити за извеждане на първични тракийски теоними от лични имена (с. 84-85). Напълно погрешно пък е твърдението, че най-разпространеното наименование на Тракийския конник е Σουρα (с.83). Всъщност това е само първа съставна част на два епитета, носени от Зевс (напр. IGBulg. IV 1854 и др.) и от анонимно божество (IGBulg. III/1, 1293).

Частта за сравнително-историческата фонетика на тракийския език закономерно следва идеите на Д. Дечев и най-вече на В. Георгиев. Изглежда, че авторитетът на нашия голям учен е блокирал възможностите на кандидатката да анализира алтернативни идеи, тъй като те само бегло се споменават. Разбира се тя има пълното право да възприеме тези постановки, които смята за по-убедителни, но при противоположни мнения научният подход изисква изборът да бъде аргументиран. Израз като „Смятаме, че има своите лингвистични основания” (при разглеждането на ключовия проблем за наличието или отсъствието на изместване при експлозивните съгласни, с. 124) не е аргумент. Същото е положението и при спорния въпрос дали тракийски и т.нар. дако-мизийски са два отделни езика или са диалекти на един и същ език.

В частта за морфологията извеждането на окончания за косвени падежи въз основа на първи съставки на лични имена и на форма за образуване на медиално причастие от засвидетелстван божески епитет са силно проблематични, тъй като по никакъв начин не може да се докаже, че това са окончания на падежни форми, а не примерно съединителни гласни или окончания на самите основи. Такива предположения също би трябвало да се излагат поне в по-хипотетична форма.

Темата за фригийския език е представена въз основа на класическите трудове с отчитане и на най-новите изследвания. И тук, както и при тракийския език, основен принос е разглеждането на отраженията на и.е. ларингали и съобразяването с ларингалната теория при етимологизирането на фригийската лексика.

По отношение на илирийския и македонския език са изложени основните хипотези за тяхната същност, както и свързаните с проблематиката на илирийския хипотези за произхода на албанския. Основателно не е взето категорично становище коя е по-вероятна – илирийската или тракийската. Както оскъдността на езиковия материал, така и наличието на аргументи и за двете конкурентни тези оставят засега въпроса открит. Не са дискутирани карпската (т. нар. нео-тракийска) хипотеза и още по-екзотичната бескидска. Неточност е допусната при излагането на мнението ми за т.нар. древноевропейска хидронимия (с. 214). В хипотезата на В. Шмид не става въпрос за прединдоевропейски езиков пласт, а за предтракийски индоевропейски. Споделям мнението на А. Мирчева, че материалът е малко за окончателни изводи по отношение на статуса на македонския, но че все пак е по-вероятно първоначално той да е бил

отделен, макар и родствен на гръцкия език, който впоследствие е претърпял голямо влияние от негова страна (използваният термин „асимилиран“ ми се струва спорен). Предположената дата на изчезването му (V в. пр.н.е.) е твърде ранна, като се имат предвид данните за говорене на македонски език по времето на Александър Велики.

Заключението сумира накратко представените в отделните теми изводи. Направен е и един генерален извод (с категоричност, която трудно може да бъде споделена) за близкото родство на палеобалканските езици помежду им и на всеки поотделно с гръцкия (изключение е направено за илирийския). Твърдението, че именно близостта е довела до асимилиране на фригийския и македонския от гръцкия е спорно и не е аргументирано. Двусъставните тракийски антропоними като пример за родство с гръцкия също не издържат – такива има и в германските, и в иранските, и в славянските езици. Същевременно се приема идеята на В. Георгиев за съществуване на палеобалкански езиков съюз, което е в противоречие с извода за близкото родство.

От представените за конкурса статии тези по въпроси на тракийската антропонимия и топонимия показват добро боравене с конкретен ономастичен материал. Много добро е изследването на рефлексите на и.е. ларингали с максималното използване за целта на тракийските глоси. Резултатите му са включени в книгата (някои слабости бяха посочени при обсъждането на тази част). „Етимологични бележки върху няколко тракийски глоси“ (съвместно с Б. Михайлова) представлява много добра стъпка напред при етимологизирането на оскъдната тракийска апелативна лексика. Някои общи заключения с такива от една моя статия върху експлозивните съгласни в тракийските глоси са радващи (напр. общият извод, че се потвърждава само дезаспирирането на и.е. звучни аспирирани), тъй като материалът е разглеждан от различни гледни точки и въпреки че аргументите ми не са коментирани. Отнасям се скептично към твърдението за близкородствените връзки с анатолийските езици, но това е страничен проблем.

Д-р Мирчева е автор и на няколко задълбочени рецензии за важни трудове в областта на индоевропейското и палеобалканското езикознание като тези на М. Славова и Б. Михайлова. Особено бих искала да открия справедливо критичните рецензии за книгите на С. Палига и М. Винеряну, в които унаследени латински думи и унгарски, турски и особено многобройни славянски заемки в румънския са етимологизирани като субстратни трако-дакийски.

Важен аспект от дейността на А. Мирчева е преподавателската ѝ работа в продължение на вече 20 години като асистент и главен асистент и водените от нея лекционни курсове и семинарни занятия по общо езикознание, палеобалкански езици и старогръцки език.

Заключение: Въпреки направените критични бележки към книгата, които имат за цел да допринесат за избистряне на някои концепции при преподаването на предмета и подобряване на текста при евентуално повторно издание, и като имам предвид сложността на материята, обхващаща няколко реликтни езика, смятам, че гл. ас. д-р Албена Мирчева притежава необходимите качества, има достатъчно научни публикации и преподавателски опит за заемане на длъжността доцент по обявения конкурс.

София

27. 08. 2017 г.

(проф. д.ф.н. Светлана Янакиева)